Stasys Barzdukas – visuomenininkas ir lituanistas

Dalia KUIZINIENĖ

Vienas iš žinomiausių po Antrojo pasaulinio karo iš Lietuvos pasitraukusiųjų lietuvių yra visuomenininkas, kalbininkas, pedagogas Stasys Barzdukas (1906–1981). Be galo sunku trumpai pristatyti šio asmens veiklą, nes nuveikta tiek darbų, kiek greičiausiai galėtų nuveikti ne vienas, o dešimtys žmonių. Žvelgdamas iš laiko perspektyvos gali sumuoti ir įvertinti Stasio Barzduko darbus: išleisti lietuvių kalbos vadovėliai ir mokomosios knygos, parašyta šimtai straipsnių lituanistikos ir bendruomeninės veiklos išeivijoje klausimais, aktyviai dalyvauta JAV lietuvių ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veikloje, vadovauta šioms bendruomenėms. Išugdyta puikių mokinių, kurie pačiais gražiausiais atsiliepimais yra apibūdinę savo mokytoją, ne tik išmokiusį taisyklingai rašyti, bet ir padėjusį suvokti pamatinius, pačius svarbiausius lietuvybės išlaikymo išeivijoje aspektus, atvedusį į bendruomeninę veiklą. Ir viena svarbi detalė: visi lietuvybės darbai yra dirbti laisvalaikiu, nes jau gyvenant JAV jam teko dirbti Klivlande (Cleveland) geležinkelyje, tai buvo duonos ir pragyvenimo šaltinis penkių asmenų Barzdukų šeimai.

Savo profesinį kelią Barzdukas pradėjo dar Nepriklausomoje Lietuvoje. Baigęs lituanistikos studijas Lietuvos universitete jis pasirinko mokytojo kelią. Pradėjo mokytojauti 1928 m. Tauragės mokytojų seminarijoje, vėliau Prienų ir Alytaus gimnazijose. Karo metais tapo Alytaus gimnazijos direktoriumi. Iš Alytaus per savo tėviškę Meškučiuose 1944 m. vasarą Stasys Barzdukas su šeima – žmona ir trimis vaikais pasitraukė iš Lietuvos. Gyvendamas jau Vokietijoje Barzdukas tęsė mokytojo darbą: 1945–1949 m. dirbo lietuvių kalbos mokytoju Eichšteto (Eichstätt) lietuvių gimnazijoje, išleido mokykloms skirtą vadovėlį „Lietuvių kalbos gramatika“. Drauge su Pranu Skardžiumi ir J. M. Laurinaičiu parašė ir išleido lituanistiniam išeivijos švietimui itin reikalingą „Lietuvių kalbos vadovą“(1950). Tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje buvo itin aktyvus Lietuvių kalbos draugijos narys, rašė lietuvių kalbos klausimais gausioje JAV lietuvių periodikoje, Klivlande dirbo šeštadieninėje lietuvių kalbos mokykloje, vedė lietuvių kalbos kursus Fordheime.

Stasys Barzdukas

Nuo pat pirmųjų gyvenimo svetur metų Stasys Barzdukas įsijungė į lietuvių bendruomenės steigimo veiklą. Dar Vokietijoje jis dalyvavo steigiant Lietuvių sąjungos skyrių Veimare (Weimar). Pripratęs prie aktyvios pilietinės veiklos, jis DP stovyklų kasdienybės rutinoje negalėjo savęs realizuoti, todėl bet kokia veikla, visuomeninis darbas jį įsukdavo į savo sūkurį. Dienoraštyje prisipažino: „aš pats neiškenčiu neįsitraukęs į visuomeninį darbą“.[1] Nuolat keliamas klausimas, kas gi rūpinsis visais bendraisiais reikalais, „jeigu visi rankas susidėję sėdės“?[2] Vėliau dalyvavo Lietuvių tremtinių sąjungos veikloje.

1949 m. Barzdukų šeima išvyksta į JAV, įsikuria Klivlande. O po kelerių metų Barzdukas išrenkamas čia suorganizuotos Klivlando Lietuvių Bendruomenės pirmininku. Savo atsiminimuose jis rašo: „Šitaip 1951 m. prasidėjo mano bendruomeninis darbas.“ Lietuvių bendruomenė pirmaisiais metais užsiėmė daugiausia kultūrine veikla: rengė lietuvių dienas, Vaižganto, J. Jablonskio, K.

Būgos minėjimus, išleido M. K. Čiurlionio kūrinių plokštelę. Taip pat bendruomenė rėmė lituanistinę mokyklą, Čiurlionio ansamblį, Lietuvių radijo klubą. Dirbdamas apylinkės bendruomenės vadovo darbą jis matė prieštaravimus bendruomenėje ir tam tikrą jos susiskaldymą. Pačiais svarbiausiais bendruomenės uždaviniais ir rūpesčiais S. Barzdukas laikė jaunimo lituanistinį švietimą. Savo bendruomeniniame darbe Stasys Barzdukas laikėsi kunigo, ateitininko Stasio Ylos patarimų: neišsigąsti priekaištų, nebijoti kritikos, nesitraukti atgal nuo savo aukšto ir svarbaus tikslo. Šiuos patarimus S. Barzdukas primindavo ir kitiems bendruomenininkams bei savo bičiuliams. [3] Stasys Barzdukas ne kartą yra rašęs, kad bendruomenės organizavimasis su daugiausia kliūčių susidūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose, tą lėmė itin didelis lietuvių išeivijos ideologinis susiskaldymas, buvo daug nesutarimų su ankstesnės bangos lietuviais.

1955 m. buvo renkama pirmoji JAV Lietuvių Bendruomenės taryba. Į ją buvo išrinktas ir Barzdukas, o tarybos nariams tais pačiais metais susirinkus į sesiją, jis buvo pasiūlytas ir išrinktas JAV LB centro valdybos pirmininku. Barzdukas džiaugėsi, kad jo darbas Klivlando apylinkės Lietuvių Bendruomenėje buvo įvertintas. Po trejų metų (1958) nauja JAV Lietuvių Bendruomenės taryba Stasį Barzduką vėl perrinko pirmininku. Abi valdybos didžiausią dėmesį skyrė švietimo ir kultūros reikalams, buvo pradėtos rengti dainų ir šokių šventės, siekiama, kad reguliariai vyktų kultūros kongresai. 1955 m. buvo įteigtas Kultūros fondas. 1961–1964 m. JAV Lietuvių Bendruomenės pirmininkas Stasys Barzdukas įsijungė į kuriamos Pasaulio Lietuvių Bendruomenės (toliau – PLB) veiklą. Dar vadovaudamas JAV LB Barzdukas suformuluoja svarbiausius savo bendruomeninės veiklos principus: „Bendruomeninis darbas man – Tautinė pareiga ir auka. Tautinis reikalas ir būtinybė. Iš čia karščiausias mano noras – kad Bendruomenės darbo dirbti ateitų kuo daugiau žmonių.“[4] Bendruomeninis darbas Stasį Barzduką suvedė ir su ankstesniosios kartos išeiviu Juozu Bačiūnu (Bachunu). 1963 m. rudenį Toronte vyko PLB II Seimas. Buvo manyta, kad ir toliau PLB vadovaus pirmajame Seime išrinkta Kanados valdyba. Tačiau įvyksta daug nesutarimų, valdybos rinkimai stringa. PLB Seimo posėdžių salėje Barzdukas gauna V. Adamkaus įteiktą J. Bačiūno laišką. „Bačiūnas rašo: jei aš kandidatuosiąs į PLB valdybą, tai kandidatuosiąs ir jis, o išrinkimo atveju skirsiąs kasmet po 5 000 dolerių valdybos veiklai. Tokia staigmena ir tokia naujiena! Siūlymas gundantis: Bačiūnas – senosios išeivijos žmogus, aš naujosios, taigi derinys viliojantis.“ [5] Šį pasiūlymą Stasys Barzdukas priėmė net nespėjęs su niekuo pasitarti. Prasidėjo bendra šių dviejų žmonių veikla Pasaulio Lietuvių

Bendruomenėje. 1963–1969 m. Barzdukas buvo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybos vicepirmininkas, vėliau, po J. Bačiūno mirties 1969 m. PLB valdyba jį išrinko pirmininku. Bendruomenei jis vadovavo iki 1973 m. Savo darbą su Juozu Bačiūnu Stasys Barzdukas yra pavadinęs puikiu deriniu: „laikau, kad jo, kaip pirmininko, ir mano, kaip vykdytojo, derinys bendram labui didžiai naudingas“.[6] Didelį dėmesį ši dviejų vadovų komanda skyrė darbui su lietuvišku jaunimu, Pasaulio lietuvių jaunimo kongresų organizavimui, jaunimo lituanistiniam ugdymui įtraukimui į bendruomenės veiklą. Dar vienas J. Bačiūno ir Stasio Barzduko projektas – žurnalo „Pasaulio lietuvis“ įsteigimas ir leidyba. Stasys Barzdukas buvo 1963 m. įsteigto žurnalo redaktoriumi, šias pareigas jis ėjo iki 1976 m. Stasys Barzdukas įsteigtame naujame leidinyje pats rašė daugelį tekstų, formavo leidinio rubrikas, telkė bendradarbius, redagavo tekstus. Jo vadovavimo laikotarpiu „Pasaulio lietuvis“ iš biuletenio virto žurnalu. S. Barzdukas tapo bendros dviejų bendruomenės vadovų idėjos vykdytoju, leidiniui jis negailėjo nei savo laiko, nei jėgų.

Savo aktyvioje bendruomeninėje veikloje Barzdukas laikėsi principo telkti bendruomenę. Telkdamas bendruomenę, jungdamas, o ne skaldydamas Barzdukas pats iškilo ir subrendo kaip visuomenininkas, organizatorius, vadovas. Barzduko pastangų ir požiūrių rimtumą, jo kaip vadovo, jungiančio, o ne skaldančio bendruomenę įžvalgumą ne kartą minėjo ir tebemini su juo dirbusieji lietuviai.

Per visą gyvenimą Stasiui Barzdukui netrūko darbų. Apie savo užsiėmimus jis ne kartą yra rašęs ir laiškuose. Viename iš šeštojo dešimtmečio laiškų jis rašo. „Esu su dr. Skardžium priprašyti *Draugo* rašyti į „Mūsų Kalbos“ skyrių. Esu išrinktas į Kultūros Fondo skyriaus valdybą. Esu Lietuvių Kalbos Draugijos centro ir skyriaus valdyboj. Esu lituanistinės mokyklos mokytojas. Rašau „Darbininkui“ korespondencijas. Rašau „Ateičiai“ ir „Aidams“. Kai buvo steigiama Lietuvių bendruomenės Clevelando apylinkė, mane visaip įtikinėjo, kad ir čia būsiu „nepamainomas“ – daviaus renkamas ir pasidariau apylinkės pirmininku. Pirmininkauju ir Ohio apygardos laikinajam komitetui. Važinėju į visokius suvažiavimus. Be manęs apsieina retas pasitarimas. Kartais primetami ir įvairūs pranešimai. Rūpestingai lankau kultūrinius ir kitokius parengimus. Turiu perskaityti 12 laikraščių ir žurnalų, kuriuos man įvairūs leidėjai įsiūlė. Du vakarus per savaitę einu į kursus neva mokytis anglų kalbos.“[7]

Stasio Barzduko aktyvi profesinė ir bendruomeninė veikla apima beveik keturis dešimtmečius, ji liudija, kiek gali nuveikti vienas žmogus, kuriam yra svarbi idėja

ir lietuvybės išlaikymas.

[1] Barzdukas Stasys. Pabėgėlių keliais. (Šeimos kronika). Dienoraštis, Trečiasis sąsiuvinis, p. 187
[2] Ten pat, p.188.
[3] Stasio Barzduko laiškas Vytautui Kamantui. 1971 02 05. Mašinraštis. V.Kamanto fondas. VDU LII archyvai.
[4] Lietuvių bendruomenė laiko akimis. Pasikalbėjimas su Amerikos LB centro valdybos pirmininku St. Barzuku. Mašinraštis. Stasio Barzduko fondas. VDU LII archyvai, F. 57.
[5] Barzdukas Stasys. Drauge su Juozu Bačiūnu// Į laisvę. 1977, Nr. 71(108), p. 176.
[6] Stasys Barzdukas. Mano kelias į 60 metų sukaktį. Mašinraštis. Stasio Barzduko fondas. LSTC archyvai.
[7] Stasio Barzduko laiškas 1953 02 24. Mašinraštis. Stasio Barzduko fondas. LSTC archyvai.

Lietuvių išeivijos institute saugomo Vytauto Kamanto archyvo nuotraukos.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.